

Visualisaties in gesprekken met leerlingen

‘Zullen we het uittekenen?’

In dit derde artikel over visualisaties in de leerlingenzorg laten de auteurs zien welke visualisaties gebruikt kunnen worden om de betrokkenheid van leerlingen binnen het proces van handelingsgericht werken te vergroten.

De afgelopen jaren zijn orthopedagogen/psychologen en trajectbegeleiders van Stichting Elan en Samenwerkingsverband Unita steeds vaker visualisaties (schema's en plaatjes) gaan toepassen in hun gesprekken met elkaar, leraren, ouders, leerlingen en (externe) begeleiders. Dit blijkt goed te werken en wordt enthousiast ontvangen. In dit artikel gaan we dieper in op visualisaties in gesprekken met leerlingen.

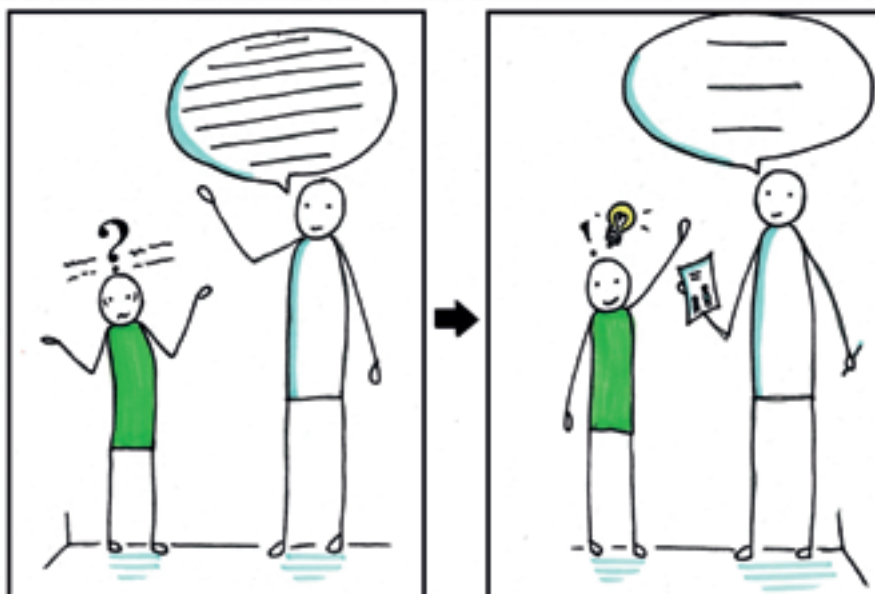
HGW: de positie van leerlingen

Leerlingen weten dingen die hun leraren en ouders niet weten. Zij zijn de enigen die ons kunnen vertellen hoe ze school ervaren, wat ze prettig vinden, waar ze bang voor zijn, wat hen boos of verdrietig maakt, wat ze anders zouden willen en hoe. Dit bepaalt hun gedrag, inzet en leerontwikkeling. Toch praten we nog steeds meer óver en tegen leerlingen dan echt mét hen. Een gemiste kans, want ze hebben vaak een heel andere kijk op de zaak en kunnen ons attenderen op dingen die wij

anders over het hoofd zouden zien. Hun oplossingen blinken bovendien vaak uit in eenvoud. En leerlingen behoeden ons voor tunnelvisies, valkuilen en missers. Binnen het proces van handelingsgericht werken (HGW) zien wij leerlingen daarom als mederegisseurs van hun ontwikkeling en als partners in de samenwerking (Pameijer, 2017; 2021). Een kind zal dingen die hij zelf (mee)bedacht heeft makkelijker kunnen toepassen dan dingen die hem gevraagd worden door anderen. De leerling voelt zich meer eigenaar van het leerproces als hij kan meedenken. Bij motivatie spelen immers

Visualisaties helpen terug te halen wat er gezegd is

relatie (we doen het samen), competentie (je kunt het) en autonomie (het geven van keuzes in veranderingsprocessen) een cruciale rol (Ryan & Deci, 2000).



Figuur 1: Waarom tekenen bij een kindgesprek? (Bron: Myrthe Drexhage voor Elan/Unita.)

Waarom visualiseren met leerlingen?

Tijdens het visualiseren ben je als begeleider samen met de leerling bezig om kernachtig en concreet dat wat gezegd wordt samen te vatten en weer te geven. Hierdoor heb je beiden letterlijk zicht op waar het over gaat en wat ertoe doet. Kinderen praten bovendien makkelijker met een volwassene als je samen iets aan het doen bent. Ook helpt het visualiseren bij het later terughalen van wat er gezegd is. Voornamelijk gebruiken we visualisaties vooral bij individuele leerling-gesprekken. In aangepaste vorm zijn bepaalde visualisaties ook in een groepssituatie te benutten.

Welke visualisatie en wanneer?

Welke visualisatie je gebruikt, hangt af van het doel dat je hebt met het gesprek. Ook de leeftijd en de voorkeur van de leerling of van jezelf spelen hierbij een rol. Tevens is het de vraag waarvoor je de visualisatie wilt gebruiken. Bereid je de leerling voor op jouw komst (met een brief, zie figuur 2) of deel je de uitkomsten van een observatie of onderzoek? Wil je met de leerling meer *overzicht* krijgen over wat al goed gaat en wat nog beter kan op school? Wil je samen op zoek naar mogelijke verklaringen voor wat wel en wat nog niet goed gaat (*inzicht*) of zoek je naar oplossingen (*uitzicht*)? De ene visualisatie leent zich meer voor de handelingsgerichte fase *overzicht*, een andere voor *inzicht* en weer een andere voor *uitzicht*. Maar met enige creativiteit zijn de meeste visualisaties voor verschillende doelen te gebruiken.

Zes voorbeelden van visualisaties

Hierna lichten we zes voorbeelden toe van schema's/tekeningen die je kunt gebruiken en geven we van enkele visualisaties de voor- en nadelen aan.

De start: kennismakingsbrief

We komen als trajectbegeleiders van Unita op scholen voor een gesprek met de leerling, observatie van de leerling en/of onderzoek van de leerling. Als we leerlingen ophalen uit de klas zijn zij niet altijd voorbereid op onze komst. Daarom experimenteren we op dit moment met het sturen van een kennismakingsbrief (zie figuur 2), voorafgaand aan ons bezoek. Leerlingen weten daardoor wie we zijn (dankzij een foto van onszelf in de brief), wat ze van ons kunnen verwachten en wat er van hen wordt verwacht. Deze brief is een voorbereiding op het gesprek en/of onderzoek waarin we met hen samen kijken naar wat wel/niet goed gaat en hoe dat komt (*overzicht* en *inzicht*). Hierdoor zijn de gesprekken effectiever. Leerlingen hebben namelijk al zelf – of met hun ouders, leraar, intern begeleider of een andere leerling – bedacht wat ze ons willen vertellen en vragen. (Deze kennismakingsbrief vind je ook in de materialenbank op lbbo.nl.)

Beste Michiel,

Dinsdag 18 mei kom ik naar school voor jou. Dat vind ik heel leuk! Speciaal voor jou heb ik deze brief gemaakt waarin ik alvast vertel wie ik ben, wat we gaan doen en waarom.

Wie ben ik en waarom kom ik?

Ik ben **Eugenie**. Ik kom op veel scholen om ouders, juffen en meesters te helpen met de kinderen op school. Zij vragen dan aan mij wat ze nog beter kunnen doen en dat willen ze graag ook voor jou ontdekken. Kinderen weten zelf vaak ook heel goed wat beter kan! Daarom praat ik dus ook met jou.

KIJK DIT BEN IK 



Waarom kom ik voor jou?

Lezen, spelling en sporten gaan goed.

Rekenen en je concentreren vind je nog lastig.

Daar willen juf Noor en meester Fred en je ouders je bij helpen, maar ze weten nog niet hoe. Om dat te kunnen bedenken gaan wij samen werken.



Wat gaan we doen en wat wil ik weten van jou?

Ik kom bij jou kijken in de klas. Ook gaan we buiten de klas samen werken. We gaan wat opdrachten doen. Sommige zijn met vragen, andere met plaatjes en dingen doen. Ook wil ik even met je praten, want jij weet het beste wat je van school vindt! Samen bedenken we wat jou zou kunnen helpen op school.



Kun je misschien alvast nadenken over deze 3 vragen?

1. **Wat gaat al goed op school en wat nog niet?**
2. **Hoe denk jij dat dit komt?**
3. **Heb jij al een idee over hoe we jou kunnen helpen?**



Als je wil, kun je de antwoorden alvast met je moeder, je vader of iemand van school op een briefje zetten en dan dinsdag meenemen.

Tot dinsdag Michiel, leuk je dan te zien!

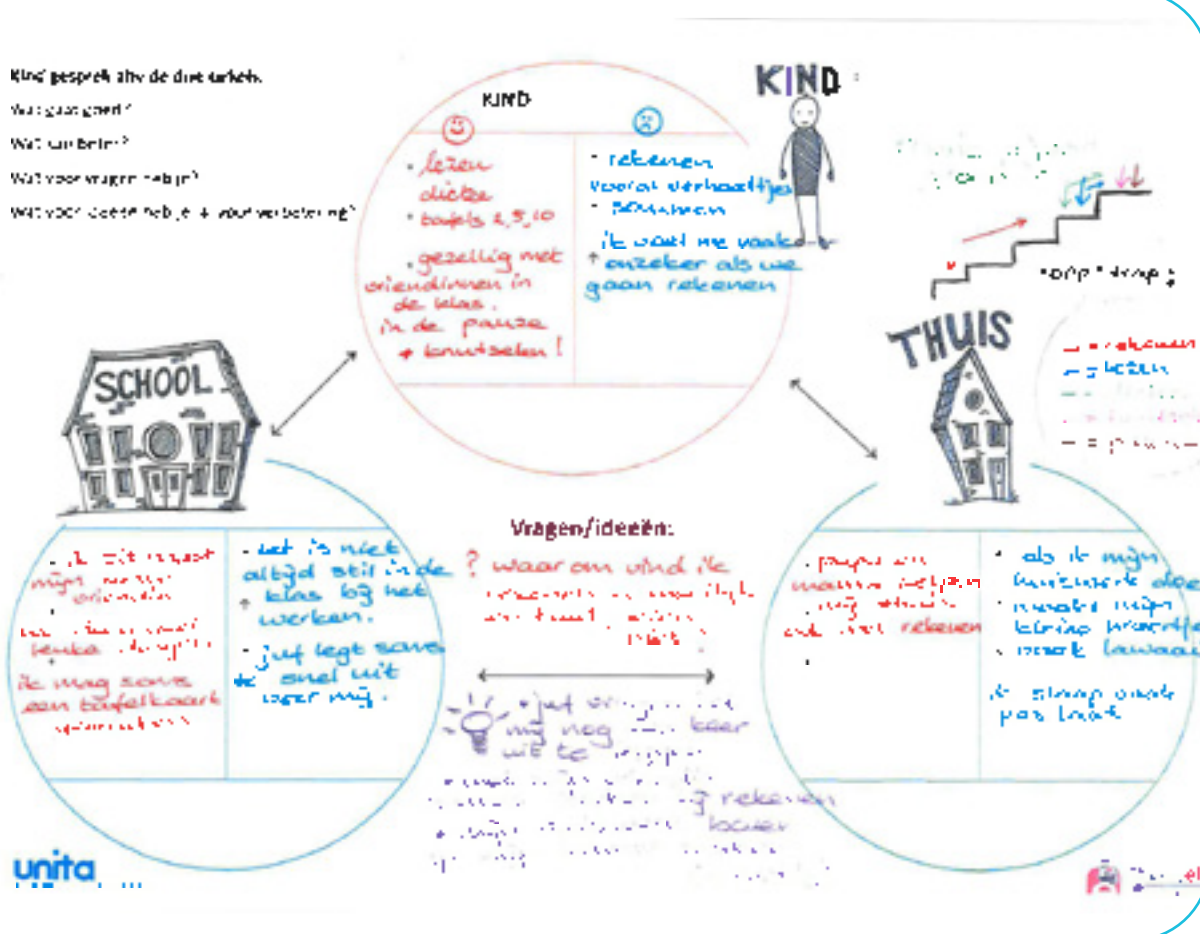
Harfelijke groet, Eugenie, kinderpsycholoog van Unita

Figuur 2: De kennismakingsbrief.

(Bron: Myrthe Drexhage voor Elan/Unita.)

De Drie Cirkels

Bij elk traject willen we graag weten hoe een kind zelf tegen de situatie aankijkt. Dit levert waardevolle informatie op voor het *overzicht* en *inzicht* en soms ook al ideeën voor oplossingen (*uitzicht*). Aan de hand van vragen die je voorafgaand aan het gesprek aan de leerling kunt voorleggen, bijvoorbeeld de vragen in de kennismakingsbrief, kun je in gesprek gaan en antwoorden op papier zetten. Daarbij kun je ook De Drie Cirkels (zie *Beter Begeleiden*, september 2021, p. 13) invullen. Wat gaat goed (+)? Wat kan beter (↑)? (Zie figuur 3 op p. 26.) De Drie Cirkels geven de mogelijkheid tot het stellen van open vragen aan het kind, helpen *inzicht* te krijgen in de situatie en ook samen na te denken over mogelijke oplossingen (*uitzicht*). Je kunt met verschillende kleuren werken en kleine tekeningen toevoegen; in samenspraak met het kind kies je de kleuren voor dat wat al goed gaat en dat wat beter kan. Het model vergt van de begeleider een sterke HGW-attitude en gespreksvaardigheden (zie Pameijer, 2017, hoofdstuk 4).



Figuur 3: De Drie Cirkels. (Bron: Elan en Unita.)

Het Mickey Mousemodel (MMM)

Aan de hand van dit model (zie *Beter Begeleiden*, maart 2021, p. 23) kun je samen met de leerling zijn sterke kanten in beeld brengen en ook waar nog extra ondersteuning nodig is. Mogelijk heeft de leerling extra instructie nodig voor rekenen, maar juist uitdaging op het gebied van lezen (en tekenen). Op deze manier kun je het kind helpen zich een genuanceerd beeld te

dat hij de indeling als vaststaande waarheid aanneemt en dat het model zo een *fixed mindset* in de hand werkt. Het is daarom belangrijk om aan te geven dat zo'n verdeling een momentopname is en zal veranderen met extra hulp en inzet. Je kunt bijvoorbeeld als doel stellen om voor rekenen van de linkeroorbel naar het

Visualisaties geven vertrouwen en houvast

vormen van zijn mogelijkheden en plek in de groep. Je kunt ook andere vaardigheden die voor de leerling van belang zijn opnemen in het model, zoals sport of tekenen. Door dit *overzicht* en *inzicht* werk je met dit model naar *uitzicht* toe. Nadeel van dit model kan zijn dat de leerling zich niet met zichzelf, maar met het gemiddelde of de groep vergelijkt (dit kan demotiveren) en/of



Figuur 4: Mickey Mousemodel. (Bron: Elan en Unita.)



Figuur 5: De normaalverdeling. (Bron: Elan en Unita.)

linkeroor van Mickey Mouse te gaan en die verandermogelijkheid met een pijl weergeven. Daarmee creëer je perspectief voor de leerling. Figuur 4 is een voorbeeld van een MMM dat is uitgewerkt met een leerling.

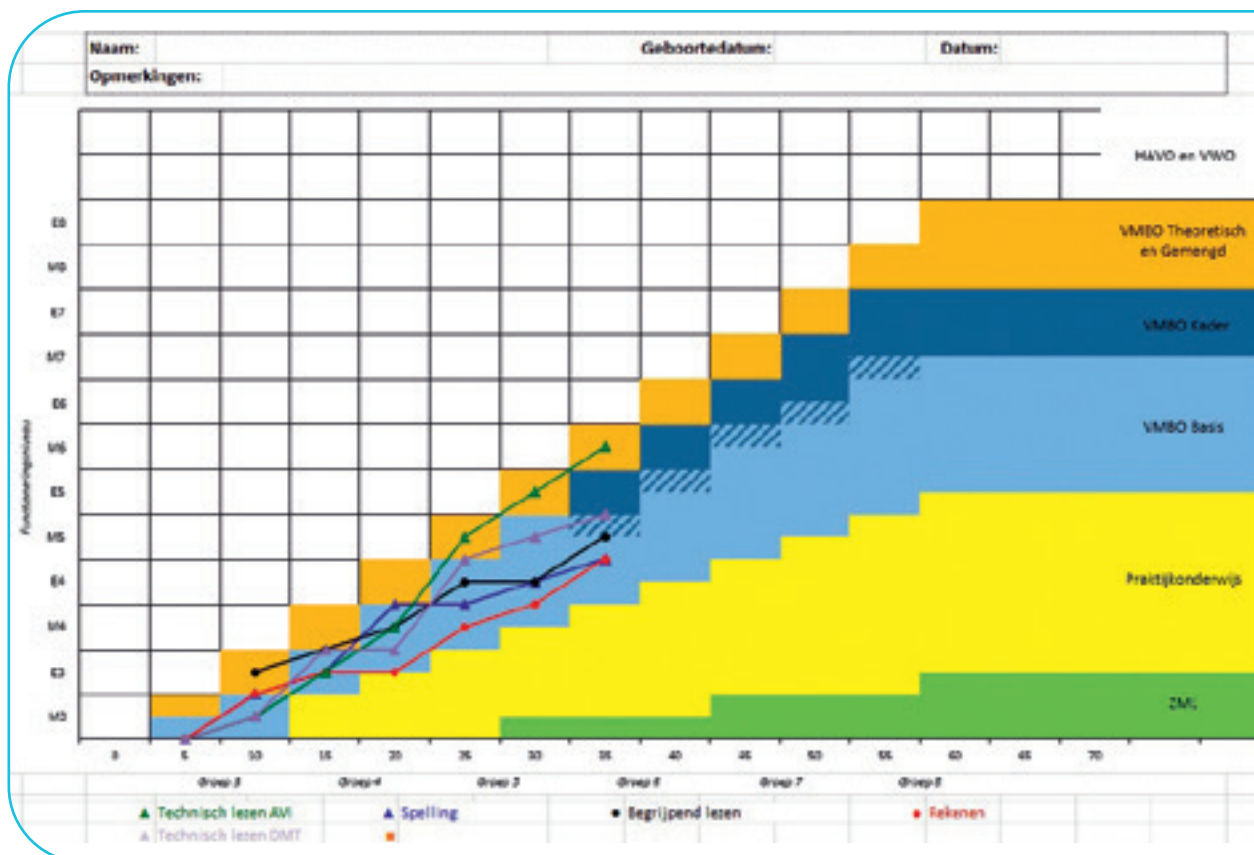
Normaalverdeling

De normaalverdeling (zie *Beter Begeleiden*, maart 2021, p. 23) kun je gebruiken als je de resultaten van

bijvoorbeeld een intelligentieonderzoek met de leerling wilt bespreken. Een normaalverdeling toont een gemiddelde met een spreiding eromheen, waarbij het gemiddelde in het midden zit, de (zeer) lage scores links daarvan en de (zeer) hoge rechts. Ook het niveau van vaardigheden en talenten op het gebied van rekenen, lezen, werkhouding en zelfs niet-schoolse vaardigheden zijn erin weer te geven, zoals in figuur 5, waarin vaardigheden van de begeleider en de leerling naast elkaar zijn gezet. Zodoende beperk je het beeld van de leerling niet tot cognitieve prestaties en laat je zien dat iedereen bepaalde sterke en zwakke kanten heeft. Het voordeel van deze curve ten opzichte van het Mickey Mousemodel is dat de normaalverdeling een leerling niet in een specifiek hokje plaatst, maar op een lijn, die genuanceerd ingevuld kan worden. Ook hierbij is het van belang om de groeimogelijkheden te bespreken om te benadrukken dat de situatie zoals die nu is kan veranderen.

OPP-trap

Wanneer je met de leerling vooral wilt kijken naar zijn eigen vooruitgang op schoolse vakken (*overzicht en inzicht*) en gaat werken naar een *uitzicht* (waaronder



Figuur 6: OPP-trap. (Bron: Opptrap.nl.)

bijvoorbeeld uitstroomniveau) dan is de OPP-trap heel geschikt (zie: opptrap.nl). Hiermee kun je, mits de school met Cito-toetsen werkt, de groei in leerresultaten laten zien, zodat de leerling zich met zichzelf vergelijkt (in plaats van met de groep): hier was ik, nu ben ik al hier en straks wil ik daar zijn. Zo kun je samen duidelijke doelen stellen voor de korte termijn (midden of einde schooljaar) en de lange termijn (uitstroom naar voortgezet onderwijs). Het voordeel van deze

Je kunt sterke kanten in beeld brengen en ook waar ondersteuning nodig is

figuur ten opzichte van het Mickey Mousemodel is dat het kind heel duidelijk kan zien welke groei hij al heeft doorgemaakt per vakgebied, hetgeen motiverend kan werken voor de toekomst. Bovendien stimuleert de OPP-trap om effectieve feedback te geven en groeitaal te gebruiken (Pameijer, 2021): Waar wil ik heen, wat is mijn doel? Hoever ben ik al? Wat moet ik nog leren? Een leerling met een grillige ontwikkeling of met toetsresultaten die weinig groei tonen, kan echter gedemotiveerd raken bij de aanblik van een lage, rechte of dalende lijn en denken dat hij 'het niet kan'. Het bespreken van de OPP-trap, zoals in figuur 6, is het meest geschikt voor leerlingen vanaf groep 5-6 die al toe gaan werken naar een uitstroomniveau. Voor een jongere leerling is het van belang om goed af te wegen of de OPP-trap van meerwaarde is voor deze leerling. Een zelfgetekende trap met doelen is vaak meer passend.

Drieluik

Dit artikel is deel 3 van een drieluik over ervaringen met visualisaties ter ondersteuning van gesprekken in de leerlingenzorg. Het eerste artikel ging over visualisaties in de basis van de HGW-driehoek en verscheen in het maartnummer van *Beter Begeleiden* (2021). Het tweede, over visualisaties in leerlingbespreking en multidisciplinair overleg, stond in het septembernummer.

unita

Beste Daan,

Vlak na de meivakantie ben ik voor jou op school gekomen. Ik ging kijken wat je al goed kan en wat je nog lastig vindt. En hoe de juf jou daarbij kan helpen.

Ik vond het leuk om samen met jou te werken.

Wat gaat er goed?
Je bent een gezellige jongen met veel humor. Je doet ontzettend goed je best! Je werkt snel en kunt instructie goed onthouden, als je niet wordt afgeleid.

Wat is lastiger voor jou?
Leren vind jij wat moeilijker dan de meeste kinderen van jouw leeftijd. En je weet niet altijd wat woorden betekenen. Dat is lastig, maar het goede nieuws is: daar kun je hulp bij krijgen.

Wat gaan we nu doen?
Met je ouders en juf hebben we besproken wat we gaan doen om je te helpen:

- Extra hulp bij je schoolwerk (vooral woordenschat en begrijpend lezen)
- Extra hulp en oefenen met woorden (op de computer)
- Even doorvragen en wachten als je niet gelijk het antwoord weet
- Bijhouden wat al wél lukt en complimentjes geven

Onthoud...
We vinden het belangrijk dat leren zo leuk mogelijk is. Want dan leer je het meest. En het is belangrijk om je best te blijven doen, want dan kan je veel meer dan je soms denkt. Dat lukt misschien niet elke dag, maar oefenen helpt!

Kijk vooral naar wat je al wél kan en wat je al wél lukt. Probeer je met jezelf te vergelijken (en niet met andere kinderen).

Heel veel succes! Blijf jezelf; je bent goed zoals je bent!

Hartelijke groet,

Myrthe Drexhage, orthopedagoog van Unita

Figuur 7: Voorbeeld van een kindbrief. (Bron: Elan/Unita.)

De kindbrief

Na een observatie en/of een onderzoek van een leerling schrijven we, naast een beknopt verslag voor de leraar en ouders (waarin we ingaan op hun vragen), ook een persoonlijke, samenvattende brief voor het kind (zie figuur 7). Deze kan dan door de ouders en/of school met de leerling worden doorgesproken. Een dergelijke brief dient vaak als psycho-educatie: de informatie uit de brief leert een kind meer over zijn manier van leren en/of eigen gedrag. Hiermee geeft de brief het kind *inzicht* en ook ideeën voor *uitzicht* (zoals deze in het multidisciplinair overleg besproken zijn). Wanneer je als begeleider een traject evalueert met ouders en de school kun je hierover ook een brief voor de leerling schrijven. Zo laat je de leerling zien dat je hem serieus neemt als samenwerkingspartner in het traject. Daarmee verhoog je de betrokkenheid van de leerling bij zijn eigen proces en ook de samenwerking tussen kind, ouders en school. (De kindbrief is ook te vinden in de materialenbank op lbbo.nl.)

Tot slot: enkele overwegingen

Wie tekent?

We hebben bij de diverse visualisaties bepaalde voor- en nadelen besproken. Voor alle visualisaties geldt dat het goed is om af te wegen of je zelf tekent en schrijft (en daarmee de regie behoudt) of dat je de leerling laat tekenen (en hem daarmee meer autonomie geeft en zijn betrokkenheid verhoogt). Je kunt het ook combineren en samen tekenen, bijvoorbeeld met vragen als: Hoe zullen we dit tekenen? Welke kleur kiezen we hiervoor? Wat vind jij een goede manier om dit op te schrijven of te tekenen? Wat helpt jou om dit goed te onthouden?

Maatwerk?

Hoewel de herkenbaarheid van de visualisatie de leerling (en de professional!) vertrouwen en houvast geeft, is maatwerk wenselijk. Er zijn veel publicaties die helpen om vormen te kiezen die passen bij jouw doelen en voorkeuren (Wolters, 2011; De Vreede, 2018; Brand, 2020).

Privacy van de leerling

Hoewel het vanzelfsprekend lijkt dat je informatie van een leerling deelt met direct betrokkenen, is het altijd belangrijk om de privacy van de leerling te bewaken. Bespreek met het kind wat je wel en niet mag delen met school en ouders, waarom en hoe. Mocht blijken dat een leerling er bezwaar tegen heeft dat je informatie deelt, dan is het goed hier rekening mee te houden. (Voor meer informatie hierover, zie Pameijer, 2017, paragraaf 4.7).

Heb je ervaringen met/ideeën over visualiseren met leerlingen? We vinden het fijn als je ze met ons deelt! Mail naar eugenie.van.dijck@swvunita.nl.

Welke visualisatie je gebruikt, hangt af van het doel van het gesprek

Literatuur

- Brand, W. (2020). *Visueel werken. Effectiever samenwerken door zakelijk tekenen*. BISPublishers.
- De Vreede, A. (2018). *Teken je gesprek (4e dr.)*. Pica.
- Pameijer, N. (2017). *Handelingsgericht werken: samenwerken aan schoolsucces*. Acco.
- Pameijer, N. (2021). *Met plezier naar school. Over de onmisbare rol van ouders in het succes van kinderen*. Pica.
- Ryan, R., & Deci, E. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25, 54–67. <https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020>.
- Wolters, C. (2011). *Oplossingsgericht aan het werk met kinderen en jongeren*. Pica.



Eugénie van Dijck (GZ-psycholoog), **Myrthe Drexhage** (orthopedagoog NVO), **Ghislaine Rootlieb** (schoolpsycholoog), **Noëlle Pameijer** (kinder-jeugdpsycholoog NIP), **Petra de Waard** (schoolpsycholoog), **Debora van den Heuvel** (orthopedagoog NVO) en **Corine Vos** (orthopedagoog NVO). Alle auteurs werken vanuit Stichting Elan als trajectbegeleider in Samenwerkingsverband Unita.